[3]. Yang D., Sinha T., Adamson D., Rosé C.P. Turn on, tune in, drop out: Anticipating student dropouts in Massive Open Online Courses. Proceedings of the 2017 NIPS Data-Driven Education Workshop. 2017, p. 198–207.

[4]. Toshmatov N., Xoliqov B. O‘zbekiston ta’lim tizimida elektron resurslardan foydalanish holati va muammolari. “Pedagogika fanlari” jurnali, Toshkent, 2022, 2-son, 44–52-betlar.

Jumaniyazov Jasurbek Nazarboyevich (Urganch davlat Tibbiyot instituti)

“O‘ZBEKISTONNING ENG YANGI TARIXI” FANINI O‘QITISHDA SUN’IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARINING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI

Annotatsiya. *Maqolada “O‘zbekistonning eng yangi tarixi” fanini o‘qitishda sun’iy intellekt texnologiyalarining pedagogik imkoniyatlari tahlil qilindi. Tadqiqotda tarix ta’limining mazmuniy xususiyatlari, talabalarning tarixiy tafakkurini rivojlantirish, manbalar bilan ishlash, individual ta’limni tashkil etish va ta’lim natijalarini baholash jarayonlarida sun’iy intellektdan foydalanish yo‘nalishlari yoritildi.*

Kalit so‘zlar: *O‘zbekistonning eng yangi tarixi, sun’iy intellekt, pedagogik imkoniyatlar, tarix ta’limi, tarixiy tafakkurkonstruktivizm, adaptiv ta’lim.*

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ТЕХНОЛОГИЙ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ПРЕПОДАВАНИИ ДИСЦИПЛИНЫ «НОВЕЙШАЯ ИСТОРИЯ УЗБЕКИСТАНА»

Аннотация. *В статье анализируются педагогические возможности технологий искусственного интеллекта в преподавании дисциплины "Новейшая история Узбекистана." В исследовании освещены содержательные особенности исторического образования, направления развития исторического мышления студентов, работы с источниками, организации индивидуального обучения и использования искусственного интеллекта в процессах оценки результатов образования.*

Ключевые слова: *новейшая история Узбекистана, искусственный интеллект, педагогические возможности, историческое образование, историческое мышление, конструктивизм, адаптивное образование.*

PEDAGOGICAL POTENTIAL OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE TECHNOLOGIES IN TEACHING THE COURSE “CONTEMPORARY HISTORY OF UZBEKISTAN”

Annotation. *The article analyzes the pedagogical possibilities of artificial intelligence technologies in teaching the subject "Modern History of Uzbekistan." The study highlights the substantive features of history education, the development of students' historical thinking, work with sources, the organization of individual education, and the use of artificial intelligence in the process of evaluating educational results.*

Keywords: *Modern history of Uzbekistan, artificial intelligence, pedagogical opportunities, historical education, historical thinking-constructivism, adaptive education.*

Kirish. Raqamli texnologiyalarning ta’limga jadal kirib kelishi o‘quv jarayonini tashkil etishning mavjud shakllarini qayta ko‘rib chiqishni talab qilmoqda. Ayniqsa, sun’iy intellekt texnologiyalarining rivojlanishi ta’lim mazmunini izlash, qayta ishlash, individuallashtirish va o‘zlashtirish natijalarini tahlil qilish uchun yangi imkoniyatlarni yuzaga keltirdi. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi qonuni hamda ta’limni raqamlashtirishga qaratilgan davlat siyosati zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish uchun huquqiy va tashkiliy zamin yaratadi [1;2].

“O‘zbekistonning eng yangi tarixi” fani uchun bu jarayon alohida ahamiyatga ega. Ushbu fan faqat tarixiy sanalar va voqealarni o‘zlashtirishga emas, balki tarixiy xotira, milliy o‘zlik, fuqarolik pozitsiyasi va tanqidiy tafakkurni shakllantirishga xizmat qiladi. Shu sababli SI vositalaridan foydalanish texnik imkoniyat sifatida emas, balki tarixiy bilimni izlash, tekshirish, qiyoslash va talqin qilish faoliyatini qo‘llab-quvvatlovchi pedagogik vosita sifatida qaralishi kerak.

Adabiyotlar tahlili. Sun’iy intellektning ta’limdagi imkoniyatlarini tushuntirishda konstruktivistik yondashuv muhim nazariy asoslardan biridir. L.S.Vigotskiy bilimning rivojlanishini ijtimoiy hamkorlik va pedagogik ko‘mak bilan bog‘laydi [3]. J.Piaje va J.Bruner qarashlarida ham o‘quvchining faol bilish faoliyati hamda bosqichma-bosqich ko‘mak olishi muhim o‘rin tutadi [4]. Tarix ta’limida bu tamoyil SI yordamida savollar, muammoli vaziyatlar va individual ko‘rsatmalarni shakllantirish orqali namoyon bo‘lishi mumkin.

P.Mishra va M.Koehler tomonidan ishlab chiqilgan TPACK modeli texnologik, pedagogik va mazmuniy bilimlarning uyg‘unligini ta’lim samaradorligining muhim sharti sifatida belgilaydi [5]. Mazkur modeldan kelib chiqib, tarix o‘qituvchisi SI vositasini uning funksiyasi uchun emas, balki muayyan o‘quv maqsadiga mosligi uchun tanlashi lozim. J.Siemensning konnektivizm nazariyasi bilimning turli raqamli

manbalar o‘rtasidagi aloqalarda shakllanishini ta’kidlaydi [6]. Bu tarixiy hujjatlar, elektron arxivlar, raqamli kutubxonalar va virtual muzeylardan foydalanishni metodik jihatdan tashkil etish uchun asos yaratadi.

J.Swellerning kognitiv yuklama nazariyasi o‘quvchining ishchi xotirasi imkoniyatlari cheklanganligini hisobga olishni talab qiladi [7]. R.Mayerning multimedia ta’limiga oid tadqiqotlari raqamli materialni matn va vizual komponentlar uyg‘unligida taqdim etishning ahamiyatini ko‘rsatadi [8]. S.Wineburg tarixiy tafakkurda manbalarni tanqidiy o‘qish va tarixiy dalillarni baholash zarurligini asoslaydi [9]. Ushbu qarashlar SI vositalaridan foydalanishda tayyor javobni qabul qilish emas, balki javobni tekshirish va dalillar bilan asoslashni asosiy faoliyatga aylantirish zarurligini ko‘rsatadi.

Sun’iy intellekt va ta’limga oid zamonaviy tadqiqotlarda ham texnologik imkoniyat bilan pedagogik nazorat o‘rtasidagi muvozanat masalasi dolzarb hisoblanadi. UNESCO tavsiyalarida SI inson manfaatlariga yo‘naltirilgan, mas’uliyatli va o‘qituvchi nazoratini saqlaydigan ta’lim vositasi sifatida qaraladi [10].

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot nazariy-pedagogik yo‘nalishda olib borilib, tizimli, kompetensiyaviy, shaxsga yo‘naltirilgan va faoliyatga asoslangan yondashuvlarga tayandi. Nazariy tahlil orqali sun’iy intellekt, raqamli ta’lim va tarix o‘qitish metodikasiga oid qarashlar umumlashtirildi. Qiyosiy tahlil yordamida an’anaviy ta’lim va SI yordamidagi ta’lim faoliyatining farqli jihatlari aniqlandi. Pedagogik modellashtirish asosida SI texnologiyalarining tarixiy mazmun, o‘qituvchi faoliyati va talaba faoliyati bilan o‘zaro bog‘liqligi tizimlashtirildi.

Tahlil mezonlari sifatida ta’lim mazmunini moslashtirish, tarixiy manbalar bilan ishlash, tarixiy tafakkurni rivojlantirish, individual topshiriqlarni tashkil etish, tezkor teskari aloqa va mustaqil faoliyatni qo‘llab-quvvatlash olindi.

Tahlil va natija. Tarix fanida SI texnologiyalarining imkoniyatlari, avvalo, axborotni tezkor qayta ishlash va turli darajadagi topshiriqlarni shakllantirish bilan bog‘liq. Biroq pedagogik nuqtayi nazardan, uning qiymati o‘quvchining bilish faoliyatini kuchaytirish darajasi bilan belgilanadi. Shu asosda SI imkoniyatlarini bir necha yo‘nalishga ajratish mumkin.

1-jadval

SI imkoniyatlarining yo‘nalishlari

Yo‘nalish	Pedagogik imkoniyat	Kutilayotgan natija
Interfaol-dialogik	Savol-javob, muammoli vaziyat va rolli dialoglarni tashkil etish	Mustaqil fikrlash va tarixiy mulohaza
Adaptiv	Talaba darajasiga mos topshiriq va tushuntirish yaratish	Individual o‘zlashtirishni qo‘llab-quvvatlash
Manbaviy-tahliliy	Turli matnlarni qiyoslash va savollar shakllantirish	Manba bilan ishlash va fact-checking
Vizual	Xronologiya, xarita, sxema va shartli rekonstruksiya g‘oyalarini ishlab chiqish	Tarixiy tasavvurni kengaytirish
Formativ	Topshiriq bo‘yicha tezkor teskari aloqa berish	Xatolarni vaqtida aniqlash
Loyihaviy	Tadqiqot savollari, reja va loyiha bosqichlarini ishlab chiqishga ko‘maklashish	Mustaqil izlanish va akademik madaniyat

1-jadvaldan ko‘rinadiki, SI texnologiyalarining pedagogik imkoniyatlari bitta funksiyaga emas, o‘quv faoliyatining turli bosqichlariga taalluqlidir. Ayniqsa, adaptiv va formativ imkoniyatlar individual farqlarni hisobga olishga, manbaviy-tahliliy imkoniyatlar esa tarixiy tafakkurni rivojlantirishga xizmat qiladi. Bunda SI tayyor xulosa beruvchi vosita emas, balki talabaning xulosa chiqarish faoliyatini tashkil etuvchi yordamchi mexanizm sifatida qo‘llanishi lozim.

Tarixiy tafakkur faktlarni bilishdan tashqari, sabab-oqibat aloqalarini aniqlash, tarixiy shaxs va jarayonlarni kontekstda baholash, dalillarni qiyoslash hamda turli nuqtayi nazarlarni tahlil qilishni talab qiladi. S.Vineburgning tarixiy tafakkurga oid qarashlari aynan manba bilan tanqidiy ishlashga urg‘u beradi [9]. SI vositalari bu faoliyatni kuchaytirish uchun bir voqea yuzasidan turli savollar, qarama-qarshi talqinlar yo-ki muammoli vaziyatlarni yaratishda ishlatilishi mumkin. Masalan, talabalarga muayyan tarixiy voqea bo‘yicha SI tomonidan yaratilgan izoh beriladi. Talaba ushbu izohni darslik va ishonchli tarixiy manbalar bilan taqqoslaydi, mos va nomos jihatlarni aniqlaydi, xatolarni belgilaydi va yakuniy xulosani mustaqil yozadi. Bunday topshiriqda SI tayyor javob manbayi emas, tanqidiy fikrlashni faollashtiruvchi didaktik vositaga aylanadi.

Sun'iy intellektning pedagogik imkoniyatlaridan samarali foydalanish uchun texnologik vositaning mavjudligi yetarli emas. Birinchi shart – maqsadlilik. SI vositasi aniq o'quv natijasiga xizmat qilishi kerak. Ikkinchi shart – ilmiy ishonchlilik. Tarixiy ma'lumotlar mustaqil manbalar bilan tekshirilishi lozim. Uchinchi shart – o'qituvchi nazorati. SI faoliyatining mazmuni, topshiriqlari va yakuniy natijasi pedagog tomonidan baholanadi. To'rtinchi shart – akademik halollik. Talaba SI yordamidan foydalanganini ko'rsatishi va yakuniy matnni mustaqil tahlil asosida shakllantirishi zarur.

2-jadval

Shart	Mazmuni	Pedagogik ahamiyati
Maqsadga muvofiqlik	SI vositasi aniq o'quv natijasiga xizmat qiladi	Texnologik ortiqchalikni kamaytiradi
Manbani tekshirish	SI javobi ishonchli manba bilan solishtiriladi	Tarixiy xatolarni kamaytiradi
O'qituvchi nazorati	Pedagog yakuniy mazmunni baholaydi	Ta'lim mas'uliyatini saqlaydi
Akademik halollik	SI foydalanish jarayoni ochiq ko'rsatiladi	Mustaqil fikrlashni qo'llab-quvvatlaydi

Ushbu shartlar SI texnologiyasini pedagogik jihatdan boshqariladigan vositaga aylantiradi. Ayniqsa, tarix fanida manba tekshiruvi va o'qituvchi nazorati muhim, chunki noto'g'ri yoki kontekstdan uzilgan axborot talabaning tarixiy tasavvuriga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Xulosa. Tadqiqot natijasida "O'zbekistonning eng yangi tarixi" fanini o'qitishda sun'iy intellekt texnologiyalarining pedagogik imkoniyatlari ta'lim mazmunini moslashtirish, interfaol faoliyatni tashkil etish, tarixiy manbalarni qiyosiy tahlil qilish, individual topshiriqlar yaratish, vizual materiallardan foydalanish va formativ teskari aloqa berish kabi yo'nalishlarda namoyon bo'lishi aniqlandi.

Shunday qilib, SI texnologiyalaridan foydalanishning pedagogik qiymati uning texnik imkoniyatlari bilan emas, balki tarixiy tafakkur, tanqidiy fikrlash, mustaqil ta'lim va manbaviy savodxonlikni rivojlantirishga qo'shadigan hissasi bilan baholanishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

(1). O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi qonuni. Toshkent, 2020.

(2). O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Yangi O'zbekistonning 2022–2026-yillarga mo'ljallangan Taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-farmoni. Toshkent, 2022.

(3). Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.

(4). Bruner J. The Process of Education. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1960.

(5). Mishra P., Koehler M.J. Technological Pedagogical Content Knowledge: A Framework for Teacher Knowledge. Teachers College Record. 2006, vol. 108, №. 6, p. 1017–1054.

(6). Siemens G. Connectivism: A Learning Theory for the Digital Age. International Journal of Instructional Technology and Distance Learning. 2005, vol. 2, №.1, p. 3–10.

(7). Sweller J. Cognitive Load Theory, Learning Difficulty, and Instructional Design. Learning and Instruction. 1994, vol. 4, №. 4, p. 295–312.

(8). Mayer R.E. Multimedia Learning. 2nd ed. New York, Cambridge University Press, 2009.

(9). Wineburg S. Historical Thinking and Other Unnatural Acts. Philadelphia, Temple University Press, 2001.

Raxmatova Mexrinoz Majitovna (Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti doktoranti, PhD, dotsent; E-mail: raxmatovamexrinoz@gmail.com)

UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA TARBIYAVIY JARAYONLARGA TEXNOLOGIK YONDASHUVNI TATBIQ ETISHDAGI MAVJUD MUAMMO: AMALIY TAVSIYA VA STRATEGIYALAR

Annotatsiya. *Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi hozirgi raqamli davrda yoshlar ma'naviyati va dunyoqarashini shakllantirishda zamonaviy texnologiyalardan samarali foydalanish yo'llarini ko'rsatib berishdan iborat. Ishda mavzuga oid ilmiy adabiyotlar tahlil qilinib, mavjud yondashuvlar qiyosiy o'rganildi. Izlanishlarimiz shuni ko'rsatadiki, texnologiyalarni ta'limga jalb qilish shunchaki dars o'tish vositasi emas, balki yoshlar ongiga milliy va umuminsoniy qadriyatlarni singdirishning muhim mexanizmidir. Pedagoglar dars jarayonida interaktiv platformalar, ta'limiy o'yinlar va tarbiyaviy ahamiyatga ega raqamli materiallardan foydalanish orqali o'quvchilar uchun qiziqarli muhit yaratishlari mumkin.*